

BAKAY KORNÉL:

REGÉSZETI TANULMÁNYOK A MAGYAR ÁLLAMALAPÍTÁS KÉRDÉSÉHEZ

(*Dunántúli Dolgozatok 1. Pécs, 1965. 64 o.*)

A fegyvereknek különösen nagy jelentősége van a régi korok történetének tanulmányozásakor, mivel a fegyverzet sohasem állhat ki a fejlődés sodrából, hiszen ezzel létjogosultságát tagadná meg. Eppen ezért a fegyvertörténeti és a régészeti anyag egyeztetése olyan kérdéseket oldhat meg, amelyeknek megvilágítását más forrásoktól hiába váránk.

Ismeretes, hogy a magyar nép életsorsának egyik legválságosabb korszakát a honfoglaláskor és az utána következő száz esztendő alatt élte át. E száz esztendő elején és végén két olyan esemény áll, amely nemcsak vezető rétegünk katonai és államszervezeti teherbírását tette próbára, de teljes mélységében felkavarta népünk életét is. Ez a két határkő a honfoglalás és István keresztény királysága. Az a magyar nemzedék, amely a régi hazából az új hazába költözött, más környezetben, más életlehetőségek között nőtt fel, mint amilyent a Kárpátok öle megkövetelt. A magyarság a régi hazában nagyjából vele egyforma életet élő — s ami számunkra még fontosabb: nagyjából hasonló harcmódorú — népek között élt. Allandó küzdelem folyt itt a jobb legelőért, a védettebb téli szállásért, a kereskedelmi utak birtoklásáért. E harcokban Ázsiában és Kelet-Európában évszázadokon keresztül a legfontosabb és legkedveltebb fegyver a szablya volt. Kelet-európai elterjedése a VIII—IX. századra esik. Nyilvánvaló, hogy a könnyűlovas harcmód váltotta ki széles körű alkalmazását és így módon egy területhez, illetve egy néphez

való kapcsolása helytelen. A honfoglaláskori magyar szablyák a szablyafejlődés legmagasabb fokát képviselik, s így joggal merül fel a kérdés: mi okozta a szablyák háttérbe szorulását és a kétélű kardok rohamos elterjedését?

A dolgozat — a problémát már behatóan vizsgáló előbbi feldolgozásokra építve — erre keres választ a kétélű kardok teljes felgyűjtésével, régészeti leletkörülményeik értelmezésével. Ez ideig 70 lelőhelyről ismeretes kétélű kard, s ez a szám önmagában elég tetemesnek látszik, ám gondosabb vizsgálat eredményeként kiderült, hogy legtöbbször a pusztá léten túl alig állnak rendelkezésünkre ásatási jegyzőkönyvek, ezek nélkül pedig az anyag megszólaltatása gyakran igen nagy nehézségekbe ütközik. A szerző következtései azon a 32 példányon nyugszanak, amelyek leletkörülményei többé-kevésbé ismertek. 32 vizsgálható sírból 17-ben voltak lócsontok, övdíszeket három helyen jegyeztek fel. Feltűnő, hogy más fegyver alig van a kétélű kardot tartalmazó sírokban. Lándzsa egyáltalán nem, fókos vagy balta pedig mindössze három esetben fordult elő. Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy a vizsgált sírokban a legfontosabb melléklet a kétélű kard, ezt követi a ló és lószerszám. A fegyverzet szempontjából lényeges még az íj, a tegez és a nyílcsúcs. Ez utóbbinak feltehetően rangjelző szerepe is volt. Az összes egyéb lelet csak harmadrangú szerepet játszik, mivel személyi jellegűek. Szembetűnő, hogy védő fegyverzetnek a legcsekélyebb nyoma sem észlelhető a sí-

rokban. Szendrei János és Nagy Géza ugyan feltételezte, hogy a sodronypáncél és a könnyűsisak a magyaroknál is használatban volt, de a kutatásnak sodronypáncélt már feltétlenül felszínre kellett volna hoznia ennyire intenzíven folyó ásatás után, s így ez bizvást törölhető honfoglaláskori felszerelésünkől. A sisaknál más a helyzet. A korabeli ábrázolásokból jól ismert roxolán-típusú bőrpikkelyes sisak valóban meg lehetett a honfoglalóinknál, de a sírokban elpusztult.

Külön kell szólnunk a kardok hüvelyéről. A magyarországi leletanyag vizsgálata kétségtelenül azt mutatja, hogy a kardhüvelyek fából készültek. A kardok pengéire rátapadt famaradványok sajnos nem nyújtanak elég alapot ahhoz, hogy pontosabb rekonstrukciókat végezzünk. A magunk részéről azonban úgy érezzük, hogy ezen a téren nem reménytelen egészen a helyzet. Csak a technikai eszközökkel és személynizettel rendkívül silányan felszerelt ásatásaink következménye az, hogy még a menthető szerves anyag jó része is megsemmisül a feltáráskor. Az a tény, hogy a kétélű, nehézkardok zöme egyszerű mellékletű, nagyobb sírszámú temetőkből fordul elő, arra figyelmeztet: az új sereg első sorban szegényebb sorban élő szabadokból rekrutálódott. Ez az első nagy különbség a régebbi fegyveres erővel szemben, amely javarészt törökös eredetű, könnyűfegyverzetű és a — leletek tanúsága szerint — gazdag férfiakból tevődött össze. Nem kerülheti el figyelmünket, hogy azokban a temetőkből, ahol kétélű kard van, szablya (négy kivételtől eltekintve) egyáltalában nincs. A négy kivétel elemzését, okának megmagyarázását hiányoljuk a tanulmányból.

Ezek a kétélű kardokkal felfegyverzett katonák alkották a fejedelem új katonai kíséretét, a fejedelmi sereget, amely azonban nem azonos a fejedelmi testőrséggel. A fejedelmi testőrség általában idegen származású és kis számú volt. Világosan tükröződik ez a kettősség krónikáinkban is, ahol István katonaságáról azt olvassuk, hogy a testőrség élére két parancsnokot állított, Hontot és Pázmányt; az egész sereg vezérévé pedig a német Vencelinust tette meg. Győrffy György meggyőzően mutatta ki, hogy a királyi testőrség ekkoriban nálunk is idegenekből (oroszok, németek, angolok stb.) állott. Két-

ségtelenül modern volt ezek fegyverzete is, de sírjaikat semmiképpen sem kereshetjük a pogány rítusú magyar temetők halottai között! A szerzőnek ez a megállapítása helyénvalónak tűnik és igen komoly figyelmet érdemel a további feltárások során.

Az új katonai kíséret Géza fejedelem idejében születik és kétségtelenül nyugati mintájú volt, habár valamivel könnyebb fegyverzettel, mint a példaképpül vett seregek. Géza fejedelemnek a németység ellen viselt harcokban ütőképes, fejedelmhű seregre volt szüksége. Így tudott csak olyan hatalomra szert tenni, mely alapja lehetett a feudális magyar államnak. A társadalmi fejlődés szükségszerű velejárója volt a fentebb vázolt folyamat. A fejedelmi, később a királyi tulajdonba jutó földek mennyisége egyre nőtt s így a hagyományos foglalkozását úzó szabad pásztor földtulajdonát egyre inkább a bekebelezés fenyegette. Aki tehette, katonai szolgálatra lépett és elszegődött a nemzetségfők vagy éppen a fejedelem mellé. Az írott történeti adatokból azt látjuk, hogy a milesek zöme közrendű ember volt eredetileg. A fejedelem látta el őket ruhával, fegyverrel, étellemmel, majd idővel birtokadománynyal. Ez azonban azt jelentette, hogy a vitéz függött az urától, hűséggel szolgált neki. A régi vezető réteg hatalmának letörése éppen a fejedelmi katonaság erejével volt lehetséges. Mivel a kardos temetkezések kivétel nélkül pogány rítusúak, ily módon e katonák eltemetése mindenképpen a kereszténység megszilárdulása előtt kellett történni. Ismeretes, hogy az egyházi szervezet megszilárdulása István uralkodásának második felére esik. Mindebből pedig az következik, hogy a fejedelmi katonaság pogány rítusú temetkezései nem származhatnak a XI. század első évtizedeinél későbbi időből.

Az első ránézésre is világos, hogy a magyarországi kétélű kardok nem készülhettek hazai műhelyekben. A különféle típusok vizsgálata arra az eredményre vezetett, hogy zömük nem skandináv — mint ahogyan ezt eddig vélték —, hanem rajnai eredetű. Némelyek közülük a regensburgi és paszau fegyvergyárakból származhatnak, tehát a nyugati mintára átszervezett hadsereg számára a szomszédos Karoling birodalom fegyverkovácsaitól vásá-

rották azokat. A Dunán szállították hozzánk áruikat, s így ugyanonnan származnak ezek a kardok, ahonnan a hadsereg átszervezői is jöttek. A nyugati kereskedelmi kapcsolatokat nem tudjuk pénzzel alátámasztani, mert ebben az időben még nincs pénzverésünk. A történeti forrásokból ismert élénk politikai kapcsolatok azonban kétségtelenné teszik a szoros együttmű-

ködést. Valószínűleg termékkel és nemesfémmeel fizettünk a kardokért.

Bakay Kornél tanulmánya a régészet oldaláról közelíti meg azt a bonyolult folyamatot, amely társadalmi szerkezetünkben a X. század során végbe ment. Eredményeit bizonyára használni fogja fegyvertörténeti és régészeti kutatásunk.

Kőhegyi Mihály

